

بررسی شعارهای عشایر عرب در واقعه جهاد عشایر خوزستان
(با تأکید بر سنت یزله)

هادی الهایی ۱

زهرا برسیم ۲

چکیده

عشایر خوزستان در دوره قاجار و همگام با جنگ جهانی اول هنگامی که انگلستان، خوزستان و جنوب عراق را اشغال کرد با فتوای علمای وقت به جهاد علیه انگلیس پرداختند. در ابتدا آنها توانستند به نیروهای انگلیسی ضربه بزنند و حتی توپخانه آنها را به غنیمت بگیرند. در این میان عشایر عرب برای تشویق کردن هم رزمان و نهراسیدن از دشمن شعرهایی سرودند. هدف این مقاله بررسی این شعارها می‌باشد و تأکیدش بر شعار محلی اعراب خوزستان «یزله» است. این پژوهش با تکیه بر منابع اصلی و با روش توصیفی-تحلیلی تدوین شده است.

واژگان کلیدی: عشایر، شعار، یزله، انگلیس، خوزستان، اعراب.

^۱. دانشجوی کارشناسی ارشد تاریخ مطالعات خلیج فارس دانشگاه شهید چمران اهواز (نویسنده

مسئول). karaarelhaie@yahoo.com

^۲. دانش آموخته کارشناسی ارشد تاریخ دانشگاه شهید چمران اهواز.

تاریخ دریافت: ۱۳۹۳ / ۷ / ۱۴ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۳ / ۱۲ / ۱۱

مقدمه

«یزله» که پاکوبی مردان هم نامیده می‌شود، نوعی شعار حماسی است که در مناسبت های ویژه سر داده می‌شود و همراه با سردادن آن حرکات دیگر از جمله تکان دادن دست و کوبیدن پا همراه است. یزله در تقویت روحی و برانگیختن احساسات نقش بسزائی دارد.

در طول تاریخ شاهد ورود واقعیات تاریخی در ادبیات هستیم. نمونه آن واقعه جهاد عشایر خوزستان که همراه با نبرد در واقعه جهاد، عشایر شعر محلی عربی (یزله) سر می‌دادند. در این مقاله نویسندگان سعی کرده‌اند که با روش تحقیق کتابخانه‌ای و میدانی این شعارها و مخاطب و هدف آنها را بررسی کنند. سؤال اصلی که این مقاله درصدد پاسخگویی به آن است، عبارتند از: اعراب این شعارها (یزله‌ها) را خطاب به چه کسانی و چه هدفی گفته‌اند؟ در پاسخ به این سؤال چنین فرضیه‌ای را می‌توان مطرح کرد که ماهیت همه این شعارها بر شجاعت اعراب و تشویق به جهاد بوده است.

۱. مخاطبان یزله‌ها

الف) خطاب به انگلیس

(الطوب احسن لو مگواری) معنی: چو بدستی من بهتر است یا تو پرخانه.

به دلیل عدم وجود سلاح گرم عشایر با سلاح هایی بسیار ساده و ابتدایی از قبیل گرز، فاله، شمشیر، چنگک راهی جنگ شدند و با این سلاح ابتدایی توانستند

تعداد زیادی از قوای انگلیسی را بکشند و توپخانه آنها را به غنیمت بگیرند. هنگامی که توپخانه انگلیس را تصرف نمودند، این یزله را سر دادند (جادری، ۱۳۷۲: ۳۵)

(الیوصل حدنه انگص ایده) معنی: هرکس به مرز کشورمان تجاوز کند، دستش را می‌بریم.

عشایر این یزله را خطاب به انگلیسی‌ها سر داده بودند که اجازه نخواهیم داد کسی (منظور انگلیس) به کشورمان تجاوز کند.

(احنه اهل الملعب وارکان احدوده) معنی: ما میدان داران و ارکان این میدان میدان رزم هستیم

(رد مالک ملعب ویانه) معنی: برگرد با ما میدان بازی (توان رویارویی) نداری.

(یشهدلی المنیور ایومی)^۱ معنی: کوه منیور به روز من (روزی که به قوای انگلیس حمله کردم) شهادت می‌دهد.

بنابراین می‌توان گفت این یزله‌ها نشان عزم و شجاعت عشایر در مقابله با انگلیس می‌باشند.

(المنیور انه او مانعطیها) معنی: منیور از آن ماست و آن را به دشمن نمی‌دهیم.

^۱. ارتفاعاتی در ۱۵ کیلومتری غرب اهواز به نام منیور که جنگ عشایر با انگلیس در آنجا رخ داد.

این یزله را قبیله بنی طرف هنگام حمله به نیروهای انگلیسی مستقر در ارتفاعات منیور سر داده‌اند. (طرفی، ۱۳۷۲: ۶۵)

(العشمه او ردت من کارون) معنی: اسب چابکم از کارون سیراب برگشت.

عشایر هنگامی که به نبرد جانانه با قوای متجاوز انگلیسی پرداختند و فاتحانه آنها را از کارون عبور دادند با این یزله قهرمانانه بازگشتند. (جادی، ۳۵)

ب) خطاب به شیخ خزعل

(ما گوم الا ارکانچ اخیسه) معنی: از سنگرم بلند نمی‌شوم مگر آنکه ارکان تو را (در ۴ جبهه میدان جنگ) از کشته‌های دشمن پر کنم.

این یزله را قبیله بنی طرف خطاب به قلعه علیوی، وقتی که در مقابل قوای شیخ خزعل متحصن شده بودند و جنگ می‌کردند، سر دادند.

(یتندم خزعل یلعایف دینه) معنی: شیخ خزعل که دین خود را ترک گفته پشیمان خواهد شد.

این یزله خطاب به شیخ خزعل است او در واقعه جهاد عشایر، با انگلیس متحد شد، به این سیاست که انگلیس حاکمیت او را بر خوزستان تضمین کند و حتی به تلگرام‌های مراجع شیعه وقت (سید کاظم طباطبایی یزدی) توجهی نکرد و به عشایر کمک نکرد، بلکه بزرگترین مانع در راه جهاد آنان بود. گوینده این یزله عاقبت خزعل را خوب پیش‌بینی کرده است.

(الحارب دین الله ایرفضونه) معنی: کسی که با دین خدا ستیزه کند، او را دور می افکنند.

این یزله اشاره به این موضوع است که بنی کعب شادگان، پس از وقوف بر دوستی شیخ خزعل و انگلیس، یکی از سادات علوی را به امارت برگزیده و خزعل را خلع کردند (پورکاظم، ۱۳۷۵: ۶۶-۶۵)

(یفزر گلنالك میاله) معنی: ای انسان مترف بارها به تو گفته بودیم که دنیا میل و انحراف دارد و بلاخره ادبار می کند.

این یزله را شیخ عبدالرضا سهلانی در مبارزه با شیخ خزعل و خطاب به او گفته است. (حیدری، ۱۳۷۵: ۵۳)

ج) تشویق مجاهدان

(بدلنه الخنه ابهوریه) معنی: زن دماغی^۱ را با زن بهشتی عوض کردیم.

این یزله را تازه دامادی که فهمید باید به جنگ برود و جهاد کند، سوار بر اسب شد و در جواب مخالفت های عروس تازه به خانه بخت آمده که غیر از شوهرش به چیزی فکر نمی کرد، از اسب پیاده شد و با این یزله برخاسته از ایمان و اعتقاد وی راهی جبهه جهاد شد. (جادری، ۱۳۷۲: ۳۳)

^۱. یعنی عروس تو دماغی حرف می زد.

(یلهاوی الجنه امشی اویانه) معنی: ای که مشتاق بهشت هستی بیا با ما
همراه شو

(افتک باب الجنه او تومیلی) معنی: در بهشت باز شد و به من اشاره می
کند.

بعد از صدور فتوای جهاد توسط مراجع، گروهی به نمایندگی از جانب عشایر به
نجف اشرف رفته و پس از صحت فتوا به دیار خویش برگشتند و عشایر غیور و
مسلمان منطقه دشت آزادگان را با این یزله‌ها تشویق به جهاد کردند. این دو یزله
نشان از ایمان و اعتقاد عشایر به مقام شهادت می‌باشد یعنی چنانچه در این امر
کشته شوند، به مقام رفیع شهادت دست می‌یابند. (همان منبع، ۳۴)

(باشه اتقول العدی ابنی) معنی: ای فرزندم به سوی دشمن بشتاب

این یزله را یکی از شاعران زن مسلمان منطقه دشت آزادگان به نام «باشه» خطاب
به فرزند رزمنده خود گفته است و او را به جهاد تشویق کرده است.

(حل فرض الخماس لبحگوله) معنی: جهاد فریضه پنجم بر شما واجب شده
سوی (جبهه) بشتابید.

این یزله را نیز یک زن مسلمان، هنگامی که خبر فتوای جهاد را شنید طایفه
خویش را با این شعار به جهاد برانگیخت. (همان منبع، ۴۳)

(مهضومه الزهرا او تنخانی) معنی: به حضرت زهرا ستم شده و از شیعیان یاری
خواسته است.

مجاهدین ورود کفار به سرزمین امت اسلامی را نوعی ظلم و تجاوز برای خانواده عترت و طهارت دانسته‌اند و به این جهت مسلمانان باید برای دفاع از ارزش‌های اسلامی به پا خیزند.

(یا مجاهد، جاهد جتک تلگابه) معنی: ای مجاهد، جهاد کن بهشت خود را می‌یابی.

برای تشجیع عشایر این یزله سر داده شد که مجاهد در راه خدا به بهشت می‌رسد و رسیدن او به بهشت تضمینی است. (پورکاظم، ۶۷)

(حیدر یا عزنه او مولانا) معنی: حیدر ای عزت و مولای ما.

عشایر با این یزله از حضرت علی (ع) استمداد طلبیده‌اند.

(انصر دین الله او علامه) معنی: دین خدا و علمای آن را یاری کن.

(انصر دین الله ابرو حک و افدیها) معنی: دین خدا را ابا بذل و فدا کردن جان خود نصرت کن.

این یزله‌ها را عشایر در مورد شتاب به جبهه جهاد گفته‌اند و اینکه با رفتن به جبهه جنگ دین خدا و علمای آن را یاری می‌کنند.

(الطوب اشما دگ کصرنا) معنی: تانک هر چه توپ شلیک کرد ما آن را شکستیم.

این یزله اشاره به عزم و شجاعت عشایر در شکست دادن نیروهای انگلیسی و به غنیمت گرفتن تانک توسط عشایر می‌باشد.

نتیجه‌گیری

عشایر عرب همگام با جهاد بر علیه قوای انگلیسی یزله سر می‌دادند و این امر نقش مهمی در تشویق آنها به نبرد و ثبات روحیه شان داشت. مشاهده می‌شود که زوج تازه داماد با یزله‌ای راهی جبهه جهاد گردید یا برای اعزام عشایر به جبهه نبرد در قالب شعر محلی، مدد یافتن حضرت زهرا(س) از عشایر در جهاد و واجب شدن فریضه پنجم که همان جهاد است تجلی یافته است.

منابع و مآخذ

پورکاظم، کاظم، نقش عشایر عرب خوزستان در جهاد علیه استعمار، آمه، ۱۳۷۵.
تحقیقات محلی از شاعران و ریش سفیدان محل.

جادری، جابر، تاریخ دشت آزادگان، قم، نشر موسسه فرهنگی آیات، ۱۳۷۲.

حیدری، محسن، حماسه جاوید، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۷۵.

طرفی، حمید، المنیور و جهاد عشایر عرب خوزستان، اهواز، معارف خوزستان، ۱۳۷۲.